

ИГАЉСКИ ЈАНКОВИЋИ И ЊИХОВ ДОПРИНОС РАЗВОЈУ ОВОГ КРАЈА

Часопис »Бока« је од своје појаве 1969. године ревностно објављивао радове из науке, културе и уметности Боке Которске и њене прошлости, са успешним даљим откривањем ендемске лековитости овог краја и његових природних лепота, давно названих југословенским туристичко-здравственим бисером. При томе је посебна пажња поклањана предузимљивости Бокела у развоју поморства уопште, те здравствено-привредне делатности и туризма.¹

Ипак је још увек остао недовољно приказан део прошлости Боке и њених прегатоца из Игала у саставу Топле, које треба забележити у историји овог краја са веома богатом прошлошћу.² То нас и мотивише да покушамо да делимично понупимо ову празнину, уз намеру да се ода дужно признање заслужној породици Јанковића, која је заиста била пионир развоја Игала и шире, посебно развоја поморства бокелских једрењака, а и паробродарства током прве половине нашег века. За њих би се могло рећи, да су принципали најактивнијем и најпредузимљивијем делу

¹ Историчар Велимир Радовић у чланку Прилог о доселеницима херцеговачког краја, часопис »Бока«, број 10/78, 187, констатује: »Без обзира на сва заостајања у привредном развоју Млетачке државе и на земљорадничтво као конзервативни елемент, за историју Боке Которске од највећег и пресудног значаја је развитак поморства и поморске трговине и овај фактор је ударио неизбрисив печат свим секторима живог становништва од економске па све тамо до психолошко-менталне сфере. Без њега се не може замислити не само економска основа живота Бокела, него још израженије његов културно-цивилизацијски значај, посебно за насељенички свијет пристигао из Херцеговине и Црне Горе.«

² Др Елнтор Станојевић, Прилози проучавању историје Боке Которске у првој половини XVII века, Историјски записи, год. XVIII, књига XXI, свеска I, 69, Титоград, 1965. — наводи следеће: »Једна чињеница остаје непобитна: да нема ниједне тако мале земље на нашој данашњој националној територији, под туђом влашћу, која има тако разноврсну и богату прошлост као Бока. Проблеми просто мисе. За сада можемо више наслућивати њихове контуре, него продрјети у њихову суштину.«

поморска херцеговине општине. Нико и Широ Јанковић посебно су значајни за зачетак и даље развијање привредног и културно-рекултивног живота Игала, а увек и свагда — боравши и у иностранству — остајали верни свом пореклу и завичају, као и идеји братства Јужних Словена.³

Напоменимо да је Игало као насеље настало досељавањем становништва крајем 17. и почетком 18. века.⁴ Туристичко друштво «Игало», у запаженом реферату свог председника Илије Зековића (април 1987) — наводи, да се сада «Мјесна заједница Игало састоји од насеља Њинице, Жвиње, Бајковина, Гомила и центар Игала (...), а да је Игало раније било у саставу Тошле и њеног поморства», о чему постоји обимна документација. Зековић у реферату посебно подвлачи значај који је имала за туризам изградња хотела «Игало» 1928. од стране Широ Јанковића.⁵

«И у ово село — пише давне 1913. године Сава Накићеновић — долазе странци да се лече, јер је благо и здраво поднебље (...). Има свега 45 домова, а душа 215. Добило је име по том, што је тик до мора на жалу, а жало морско, гдје море није одмах дубоко, већ иде доста плитко и пјесковито, зове се 'игало'.»⁶

Према казивању Јованке Јанковић,⁷ њени преци су се доселили у Игало из Паштровића око 1700. Према писању књижевника Тома К. Поповића, изгледа да су се Јанковићи овде доселили одмах по истеривању Турака (30. 09. 1687), јер Поповић бележи, да је Јеролим Корнер, главни провидур и командант при освајању Херцег-Новог, — већ 1. 10. 1687. одредио свог способног чиновника, Франа Јанковића (Франо је уобичајено паштровско име) да у Херцег-Новом врши финансијске послове (*ministro della camera fiscale*), те да му је 1. 10. 1688. даровао

³ Сетимо се зачас само сакриве Широ Јанковића, заслужног Игаланца за развој поморства, хотелијерства и туризма, умрлог 25. 02. 1934, о којој је писала ондашња наша штампа, а и трићанска. Од Широ се последњи опростио у име Општине, председник Мирко Компеновић, заповиши искролог речима: «Врли покојниче, нека ти је лака груди своје љубљене домовине, која ти је од увијек била изнад свега.» Тада су Херцеговљани листом дали прилоге и уписали пок. Широ за члана добротвора Народног дома у Херцег-Новом (списак приложника чува се у породичној архиви Јанковића у Игалу).

⁴ Марија Црнић-Пејовић, 55 година од објављивања листа «Росница» у Игалу, Библиографски вјесник, Цетиње, 1985, 3.

⁵ Илија Зековић, Развој туризма у Игалу од 1927, 2, реферат поднет на свечаној седници Туристичког друштва «Игало», одржаној у априлу 1987, поводом обележавања 60 година туризма у Игалу и 25 година рада овог друштва. Оно је том приликом одликовано Орденом заслуга за народ са сребрним венцем.

⁶ Сава Накићеновић, Бока — антропогеографска студија, Српска краљевска академија, Београд, 1913, 445—446.

⁷ Као 6, 189.

«ради особитијех његовијех заслуга у околини херцеговској сва добра Омера Хаџи Артичића и Резул-аге Галинтовића, а у самоме граду кућу Даут Солимана Агића.»⁸

Према предању које и данас помиње породица Јанковић, а које се заснива само на ишдиџама, преци су им се претходно доселили у Пештровиће сеобом из Равних Котара, управо из Ислама Грчког, те да потичу од лозе легендарних ускока Стојана и Илије Јанковића, оневаних у народним песмама. Наиме, традиција истиче три карактеристике: истоветно презиме, вековима одржано, затим име Илија, такође непрекидно чувано (и у Исламу Грчком и у Игалу, а унутар зиџа «Куле Стојанове» у Исламу Грчком постоји и црква св. Илије, где су се одвајкада сачрањивали Јанковићи, а сада Деснице, њихови наследници), а нарочито исто крсно име св. Илија («Илин-дан»). Напоменимо да у Боки има доста Јанковића, досељених из разних крајева, али они не славе св. Илију.

Ако би била веродостојна претпоставка о пореклу игалских Јанковића из Равних Котара, та претходна сеоба у Паштровиће (по казивању Јованке пре 1700, а по Тому К. Поповићу и пре 1688), морала је бити много пре времена Стојановог и Илијиног војевања, јер су се ови наши неукротиви ускоци у наведено време успешно «носили» са Турцима и Млечанима, па није било крајње нужде да њихови св. рођаци тада напуштају огњиште прадедова и одлазе у «бели свет». Поменимо да је Млетачки сенат још 1670. доделио Стојану титулу «Витез св. Марка». Иначе, стоји чињеница, да је раније било разлога за сеобу из Равних Котара, јер су Турци још у 16. веку растеривали хришћане, те подигли утврђење, названо «Сед и Ислам» (бедем ислама), а кад су се морали повући, селу је остало име Ислам, касније подељен на два дела.⁹ Намоче се, дакле, закључак, да игалски Јанковићи не би могли да потичу, односно да се њихови преци селе из Ислама Грчког у Стојаново доба, како предање вели, а зна се да Стојан није имао потомства, већ евентуално од њихових заједничких предака.¹⁰

У краћем осврту на претке игалских Јанковића поменимо делимично њихове заслуге у поморству уопште, а посебно у топаљском. Драгоцене податке о томе прикупио је Предраг Ковачевић,

⁸ Томо К. Поповић, Херцег-Нови, историјске биљешке, друго издање друштва «Орјен», Херцег-Нови, 1924, 101—102.

⁹ Милаш Ковачевић Води нас кроз Југославију, подаци из Архива у Задру, објављени у «Политици» од 1. 8. 1978.

¹⁰ Олга, кћер Илије Јанковића, последна је њихов потомак. Удала се за истакнутог родољуба Владимира Десницу, деда књижевника Владана Деснице, тако да су их Деснице наследили (Станко Кораћ, предговор Владановој књизи Пролета Ивана Галсба, «Просвета», Београд, 1981). Испрет «Куле Стојанове», која је под заштитом, а предвиђена је и њена оправка, откривена је 1986. биста Владана Деснице, С. Накићеновић «Бока» 882.

познати историчар нашег поморства. Констатујући да »поморство Херцег-Новог заузима нарочито место у поморству Боке и у историји југословенског поморства уопште, те да је мало градова на нашем Јадрану, који су дали толики број заслужних помораца нашој поморској прошлости, као што је Херцег-Нови и његова мала околна мјеста...«, па каже, да по истеривању Турака из Херцег-Новог (...), »временом Топла постаје мало поморско језгро и неколико породица (помиње најпре Јанковиће, Ј. Н.) стварају солидну основу за бујни напредак читавог краја у поморству (...); током 19. века поморство Херцег-Новог преузима вођство у Боки, нарочито у руској флоти (...) и 1787—1792. руска царица Катарина II позвала је опет балканске хришћане у борбу против Турака, а нарочито када је упутила своју флоту из далеког Балтичког мора да предузме војне операције у источном Медитерану (...). Том позиву одазвали су се бокелски поморци у великом броју, нарочито као навигациони официри у водама Јонског, Егејског и Средоземног мора (Руси нису познавали те воде, Ј. Н.). Бока је имала 396 бродова дуге пловидбе и 290 бродова мале обалне пловидбе у току 1805. године (!). Велики део те флоте припадао је херцегновској општини.« Ковачевић даље наводи да је бокелско бродовље осетно страдало за време Наполеона (1809), па додаје: »Двадесетих година 19. века херцегновски поморци поново преузимају вођство у бокелском поморству (...), а Топла стално напредује и мобилише околна места (...), но поткрај 19. века (кад иначе Аустрија форсира Трст...), пароброд је ликвидирао наше славне једрењаке.« — Ковачевић још наводи, да је, поред осталих новских помораца, заслужан Никола Јанковић из Топле за ослобођење Грчке у рату са Турцима 1821—1828. Прибележимо још, да Ковачевић са захвалношћу помиње руског професора Владимира Григоровића, који у својој књизи »О учешћу Срба у нашим друштвеним односима« (Одеса, 1876) истиче огромне заслуге херцегновских помораца у Русији, па наводи и Јанковиће (поред Змајевића, Комненивића, Готовића, Ивановића, Накићеновића, Бурасовића, Желалића, Маловића, Илића, Бурановића, Матковића, Поповића, Мрша, Перовића, Кажанегра, Гојковића, Митровића, Војновића, Сенића, Павловића, Лазаревића, Вукасовића, Супичића итд.).¹¹

У породичној документацији Јанковића, која се налази код поштоване Наде Јанковић у Игалу, земља коју је Корнер даровао Франу Јанковићу, води се под К. О. Топла, 12, 4, 23, а и сада се зове »Османова главица«, одређена за зелену површину. На парцели К. О. Топла под бројем 184 постојала је турска кула, касније такође власништво Константина Јанковића. У читуљи је

¹¹ Предраг Ковачевић, Поморство Херцег-Новог, »Бока«, 1/69, Херцег-Нови 1969.

записано, да се он оженио 1700. Његов син Јован био је око 1746. бродски тесар на дубровачким једрењацима. Георгије, један од његових синова који је 1792. био начелник топаљске општине,¹¹ имао је синове Матеја, Јована и Александра, рођеног 1785. Александар је имао два једрењака — «Елену» и «Надежду», који су превозили путнике и робу по свим лукама Црног Мора, Медитерана и Јадрана. Јован је био заповедник брода «Мелпомена», који је имао три јарбола и два флока. (Велика зидна слика «Мелпомене» налази се у Надином стану.) Александар је имао сина Антонија (Игало, 1815—1882). Антоније је био капетан бригантина «Велимир», а касније барка «Надежда», чија је полиса осигурања издана у Доброти 1860, број 1034. Пред повратак у Игало Антоније је 28. 8. 1862. предао «Надежду» у Цариграду сестрићу Саверију С. Петровићу. Затим Антоније 20. 10. 1865. командује бродом «Бузене V», са седиштем у Анкони. Био је и сувласник брода «ВУК» (1877). Његов син Глиго такође је био познати трићански поморац. Командовао је најпре бригантином «Стефаншо», а касније «Надеждом», која је потонула 1870, у невремену код Корзике; Глиго се се спасао. Касније је био тајник Српске црквене општине у Трсту.¹²

Антонијева кћер Даница била је удата за Јефта Гојковића, начелника хецегновске општине. Њена кћер Олга била је мајка др Милене Бубало, жене др Светозара Живојиновића, пионира старе бање у бив. хотелу Јанковића у Игалу, чији је син др Реља Живојиновић, холандски офталмолог светске репутације, присно одан свом херцеговском заичају.

Кад је Антонију умрла жена Анета, родом из дубровачке породице Поповића, досељене из Херцеговине, оженио се њеном сестром Јованком. Из овог брака рођени су Никола-Нино Јанковић (Игало, 1870—1936) и Спиридон-Шпиро Јанковић (Игало, 1876—1934).

Никола-Нико Јанковић (Игало, 1870—1936) завршио је Научну школу у Дубровнику 1888. Диплому капетана дуге пловидбе (тзв. патенту) добио је већ 1893. Тада је постао заповедник пароброда «Епидауро», власништво Дубровачке пловидбе,

¹¹ Сапа Накићеновић, Опћина топаљска, Календар Бока, 1912, 37; Дванаест векова Бокелске морнарице.

¹² Антоније је био и школски надзорник топаљске школе. Кад је 1875. пратио владикау Петрановића при визитацији ове школе, у којој је Томо К. Поповић, поред својих редовних бака, бесплатно подучавао изабелу херцеговачку децу у поводу Устанка из 1875. Петрановић рече: «Томо, вишу си задужбину урадио, него да си оволику цркву саградио» — показујући му топаљску цркву св. Спаса. — Максим Злоковић, Томо К. Поповић, књижевник и историчар, «Бока» 1976, 275.

која је већ тада хитала »у корак« са модернизацијом поморства, мада је Нико у међувремену пловио на разним једрењацима, који су полако одумирали.¹⁴

Нико је укрцао 9. 1. 1905. у својству заповедника на јахту краља Николе, »Румију«, када је вршио и неке дипломатске мисије (сребивање статуса Поморског црногорско-италијанског друштва, те односе у вези са барском луком и сл.). Био је заповедник »Румије« све до 9. 11. 1911, у ком га је периоду краљ Никола три пута одликовао (Орденом Данила I, четвртог реда, Златном медаљом за ревност и Златном медаљом педесетогодишњег јубилеја). Италијански краљ Виктор Емануел III га је одликовао, приликом илотирања његовом јахтом 1910. у Бару, орденом *Cavaliere ufficiale dell'ordine della Corona d'Italia*.

Пароброд »Румију« потопила је код Бара Аустријска ратна морнарица 1914. године.

Нико се оженио 1900. Зорандом, кћерком Јована Накићеновића, тајника херцеговске општине и заступника Боке у Далматинском сабору.¹⁵

Да би избегао интернацију 1914. Нико се са породицом склонио у Трст, код брата Шпира, но и тамо је био затваран. Већ је речено да је 1917. постављен за заменика директора новосанованог друштва »Оцеанија«, која је, због фашистичког притиска, морала бити пресељена на Сушак, 1926. године, где се и Нико преселио са породицом. На наведеној дужности у »Оцеанији« остао је све до своје смрти (1936), бринући се о запослењу Бокеља и о развоју Игала, где је често подуже боравио. Оставио је видног трага при оснивању друштва Тамарис, у чему је, у договору са братом и са руским избеглицама, био иницијатор.

Колико се увек бринуо о завичају говори један Ников патриотски гест из 1921. године. Тада је Томо К. Поповић добио из Трста помоћ за Нижу реалну гимназију у Херцег-Новом, у износу од 35.520.— ондашњих круна, што је био позамашан износ. Наиме, »тога љета поморски капетан Нико Јанковић, Новљанин, боравио је у Новом и послије разговора са Томом К. Поповићем обећао помоћ наших Трпћана за ову школу. Уз новац је упутно писмо и списак дародаваца (...). Поповић је предложио одбору школе да се новац стави на банку, а да се сваке године на Савин дан, од камата подијели помоћ добрим а сиромашним бацима.«¹⁶

¹⁴ Сви подаци о Николу Јанковићу и његовој породици коришћени су из породичне документације, која се налази код Јована Јанковића. Коштраца, Рожмановић број 50 (он је други Ников син, а трећи, Илија, умро је 1937. у Игалу).

¹⁵ Н. Миљанић, Јован Накићеновић и његово дјело, »Бока« 13—14, Херцег-Нови, 1982, 349—357.

¹⁶ Марија Црнчић-Пејовић, Херцег-Нови послије првог свјетског рата по казивању Томе К. Поповића, »Бока«, 1984, 148.

Ников најстарији син, пок. Антоније (Анто), који се такође бринуо о унапређењу Игала, био је наш познати виолиниста, који је — као и мештанин Емил Кутњаро, истакнути драмски глумац и председник друштва културних радника Хрватске у Загребу — допринео афирмацији Игала и у културно-уметничком погледу.

Шпиро Јанковић је прво образовање добио у Србији код Тома К. Поповића, а затим је наставио школовање у Трсту, код свог полубрата Глига. Ту се и заносио у бродарском друштву »Навигационе либера Тријестина«. Шпиро је убрзо постао административни директор овог друштва, на ком положају је остао све до 1928, кад је напустио Трст због фашистичког притиска, јер је био истакнути родољуб, па се вратио у Игало са целом породицом, мада је у Трсту био стекао велики углед, а и иметак.

Шпиро се оженио 1904. тршћанком Гизелом Мозетић, професорком, полиглотом. Родила је шесторо деце, а најстарији је Милош, рођен 1906, који живи у САД, а повремено посећује завичај. Шпиро је био и председник Српске црквене општине у Трсту (св. Спиридон) и надзорник тамошње српске школе »Јован Милетић«. Његовим залагањем Бокелци су се лако укључивали на бродове наведеног друштва, као поморци уопште, а посебно као капетани. Кад је црква св. Спиридона у Трсту обнављана и постала једна од најлепших наших цркава (Срби у Трсту добили су је од Грка, захваљујући Војновићима, Јанковићима и осталим утицајним Бокелцима и Херцеговцима), Шпиро је, у својству председника Српске црквене општине, дотадашње њене црквене утвари пренео у цркву св. Преображења Господњег, у Суторини, којој је и звоно купио, а које је и данас у функцији.

Шпиро је био један од оснивача нашег паробродарског друштва »Оцеанија« у Трсту (1917), чији је касније постао и председник, а његов брат Никола-Нико био је заменик директора све до своје смрти (1936), о коме је већ било речи. »Оцеанија« је 1926. пресељена на Сушак, па и Нико са породицом, такође због фашистичког притиска, мада је Јанковићима Трст био друга домовина до појаве фашизма, као и осталим тршћанским Србима.

Површно гледано, са данашње дистанце, добије се утисак да су Јанковићи у Трсту добро просперирали и лагодно живели, те да им није био проблем не само да очувају свој национални идентитет и чувену црквену општину, већ и да бришу о Боки и Бокелцима. Међутим, није било тако. Најпре се сетимо да је крајем 19. века појава пароброда ликвидирала, поред осталих, и чувене бокелске једрењакс. У тој ликвидацији предњачило је аустријско друштво Лојд, основано још 1836, за време једрењакс. Аустрија је форсирала, поред Трста, и Пулу, а њени »аутсајдери« Маџари фаворизовали су Ријеку, тако да је периферна Бока била сасвим занемарена, а тихим одумирањем једре-

њака и — осиромашена. Осим тога, Бокелји нису били радо виђени у Трсту, где се осећао ехо њихових честих устанака (у Боки и Херцеговини). Но, они су ипак, поред Русије, тражили хлеба и у Трсту, претежно по традицији, мада је ту била веома јака конкуренција фаворизованих Аустријанаца, Италијана, Мађара и Немца. Кад се то све има у виду, јасно је да су се Јанковићи у Трсту могли одржати, па и напредовати само захваљујући својој жилавој борби и ванредној поморској способности. То је трајало, како рекосмо, све до растуће појаве фашизма.

И Итаљани су, поред осталих, нестанком једрењака, папуштали своје лепе зграде и одлазили у Одесу и Трст, па су аустријске власти почеле да их користе за своје војне потребе. Те карактеристичне зграде, као и многе друге на бокелској ривијери, биле су понос старих бокелских помораца, које је земљотрес 1979. и физички докрајчио. После пропасти Аустрије, а појавом Октобарске револуције, ове зграде су послужиле за смештај руских царистичких избеглица, који су бродовима са Крима масовно пристизали преко Зеленике, у организацији Црвеног крста, уз благонаклоност Краљевине СХС. То су претежно били царисти, официри са породицама и интелектуалци, добри организатори са смислом за туризам, а у невољи и за занатство. Итаљани су их пријатељски и братски примили. Они су дали сасвим нове импулсе животу учмалог Игала, поготову када је реч о развоју туризма. Поред занатских радионица и организација Црвеног крста, формирали су и разне забавне клубове и организовали разне свечаности, те летовања руских избеглица и бака из других места Југославије.¹⁶

¹⁶ Ови подаци су узети из архиве предузимљивог Туристичког друштва «Игало», које је 1987. сакупило писмена сећања живих Итаљана (Светозара Клишова, Раша Данила, Александра Доклестића, Лазара Косаћа, те Наде Јанковић и Вере Тодотић) у којима свестрано описују живот ондашњег Игала, посебно истичући улогу породице Јанковић и руских избеглица. Сви подвлаче, да је бављење руских избеглица у Игалу оставило видног трага на свеукупни културно-привредни развој, а све то у присној сарадњи са посленицима хотела «Игало», — до дефинитивног одласка Руса 1930. у Белу Цркву. Поред осталог, организовали су кермесе, лутрије, карневале, концерте, а први су Руси почели издавати собе гостима, које је већ тада привлачила лековитост Игала, тако да су били иницијатори «домаће радности» и у ширем смислу, развијајући туризам и пре изградње хотела «Игало», кој је туризму дао шири и савременији значај. Са Итаљанима били су постали веома блиски, па је њихов растањак био више него дирљив. — У поменутом реферату Илије Зековића (фуснота 5) наводи се, да су Руси у Игалу основали филателистичко друштво «Росника», чији је први број часописа изишао 1. 4. 1930, па је тако већ тада име Игала и Херцег-Новог постало познато у свету, јер је филателиста, нарочито руских, било по целом свету. Тако су они Руси допринели да се филателија ускоро развије и у Херцег-Новом.

Кад већ помињемо зачетке туризма у нашем крају, треба рећи да примат несумњиво припада «Хотелу плажа у Зеленици», који је основао 1902. др Антон Мађар (акт Поглаварства у Котору, 23309 од 24. 11. 1902,

Повратком у Боку 1928. Шпиро Јанковић је био један од оснивача и акционара паробродарског друштва «Бока», за које је купио и три брода («Бистрицу», «Мораву» и «Ситишцу»). Захваљујући њиховој каботажни читава Бока је тада привредно живнула, поред дотадашње активности «Божешке пловидбе», која је такође обављала локални саобраћај. Ово друштво основали су још 1891. Радоничићи из Доброте, те ударили прве темеље обнови овог поморства Боке.¹⁷

Допринос помениutih поморских друштава је тим већи, кад се зна да се Краљевина СХС мањехински понела према Боки, јер јој, пропашићу Аустрије 1918, која је готово уништила паробродарство Боке, — није доделила нити један затекли брод (остао је, вна факти, једино брод «Драва», власништво друштва «Бока», које се 1934. реорганизовало као «Зетска пловидба».¹⁸

Шпиро Јанковић је, по савету утицајних Новљана (Комненовића, Сарделића, Ђурића и др.) приступио изградњи хотела «Игало», који је био довршен 1928, у намери да се Игало унапреди и учини туристички привлачним. Рецимо одмах, да су ова два фактора — долазак Руса и изградња хотела «Игало» — били пресудни за развој туризма у овом крају (додуше, томе је доприносила и изградња подморског кабла Тунис — Игало.

Треба имати у виду чињеницу да је у то доба била растућа економска криза, која је осетно погодила и Шширове интересе у Трсту, па је сав капитал морао да уложи у изградњу овог хотела на мочварном делу италијанске земље, да би га савремено опремио (водовод, струја, канализација и остали пратећи објекти, а посебно изградња парка и озелењавање целе околине, тако да су то били зачеци хортикултуре у Игалу, па изградња тенис-плаца, подијума за игру, терена за буђе, те обезбеђења

«Бока», 1975, 199). Хотел је ложиран на падини брежуљка, званог Лаловина, која се тада звала Умац, а припадала је селу Сасовићи. Овај хотел са 3 виле (једну је Маџар саградио још крајем 19. века) био је основа развоју Зеленике уопште, поготову у сарадњи др Маџара при пробијању тунела и изградњи железничке пруге преко његовог земљишта до пристаништа (мола).

¹⁷ Максим Злоковић, Прилог историји развоја туризма у херцеговском крају до 1941, Зборник Више поморске школе, Котор, 1975, 75—86. Поред развоја бродарства, Злоковић помиње и прве зачетке туристичке привреде, наводећи најпре гостионицу «Шјоре Розе», о којој пише Матавуљ, па «Бела висту», као стечница «домаћег и страног свијета», затим наводи оснивање друштва «Бока» 1905, са изградњом истоименог хотела, широм света познатог знамења Херцег-Новог (пројектовао га је инж. Момчило Тапавица). Злоковић даље наводи да су током 1920/21 изграђени хотели «Рудник» (првобитно се звао «Америка»), «Јадран», «Ловћен», а нешто касније и «Америка», као и да је 1922. основано Друштво «Орјен» за улепшавање и унапређење Херцег-Новог и околине, те да је «Хотел плажа» отворен 1929.

¹⁸ Као тач. 11.

саобраћаја куповином аутомобила, марке «ансалдо», првог у Игалу, за превоз путника од и до аеродрома на Грудн, затим куповина барки и моторног чамца за вожњу по заливу Боке, те до Мамуле у Плаве шпиље.

«Хотел је био лоциран на мјесту садашње зграде прве фазе Института «Др Симо Милошевић». Имао је 16 соба са 40 лежаја, смјештених на два спрата. Имао је централно грејање, друштвене просторије са кино-пројектором и механичком музиком, што је за оно доба била ријеткост. Гости хотела су углавном били странци, Немци и Чеси, а и имућнији Београђани. Хотел је био популаран као нарочито пријатно мјесто за одмор. Имао је свој проспект, на неколико свјетских језика, чија опрема би и сада могла служити за пример, а особље хотела сачињавали су чланови Шширове породице, са знањем италијанског, француског, немачког и енглеског језика.»¹⁹ Хотел је иначе привукао многе имућне људе, посебно из Београда и Сарајева, па су зидали зграде за одмор (А. Јовановић, Д. Матковић, Д. Мариновић итд.). Тада су већ многи долазили на летовање у Игалу, било појединачно, или групно (на пример, соколска друштва из Београда, Сарајева, Јагодине, па учитељске колоније из разних крајева, те организације црвеног крста итд.). Постојао је и фудбалски клуб «Игалу», чији је први председник био поручник Милић Толорић, зет Јанковића, па шах-клуб, гамбурашко друштво, певачи «клапа», такмичења веслача (осам чамца) и једрење (4 једрилице), па излети на Илину киту, Орјен, Вратло, те рибарске вечери у Молунгу за госте, пин-понг такмичења, клавирски концерти итд. Плажа је имала туш, клозет и чесму, као и пристан за чамце и једрилице. — Све ове организоване активности издашно су помагали Шширо и Нико, а њихова деца узимали видног учешћа. Милош се, на пример, поред осталог, истицао као добар тенисер, а с њим и Јелена Ломбардић, Иван Хавел, Марија Бенковић, Зора Јанковић, Владимир Злоковић, др Шширо Вучковић итд.

Од посебног значаја било је оснивање Друштва за уређење и улеспшавање Игала, названог «Тамарис» (1928), чији је иницијатор био, у договору са Русима, Нико Јанковић, а за председника је изабран Милош. Према наведеном сећању Игалаца, Милош је по очевој смрти (1934) потпуно преузео целокупну његову активност, не само у хотелијерству, него и у бризи око туризма, нарочито у погледу чистоће, уређивања места и његовог озелењавања, те посебно у погледу активности друштва «Тамарис».

Олавна су била позната три природна лековита чиниоца Игала:

¹⁹ Као тач. 5.

а) приморска клима са благим зимама и умерено хладним морем, а топлим летима и бујном вегетацијом;

б) приобално морски муљ, названи «блато» и

в) минерална вода, звана «игалска слатина», која извире на неколико места испод брда Кобиле, недалеко од утока речице Суторине у море.

Ови битни фактори дуго нису били стручно обрађени ни правилно коришћени за лечење разних обољења, посебно у љиковом садејству, мада је било и раније разних покушаја. Зна се, на пример, да је Аустрија још 1875. унела у своје војне географске карте белешку о постојању «сланих извора» («salzwasserquellen»). Такође је познато да је један аустријски лекар из Требиња (др Леви) 1910. поднео стручан предлог надлежнима у Сарајеву, да се у Игалу изгради лечилиште и одмаралиште, но до тога није дошло услед тадашњих политичких прилика.²⁰

Мештани овог краја су, по традицији, одавна, релативно успешно користили ово блато из плићака око ушћа Суторине за лечење реуматизама, најчешће уз сунчање. Такође су користили и повољно деловање наведених минералних извора за разна обољења, највише стомачна, а круг корисника све се више ширио. «Из тих времена јавља се идеја о изградњи једног здравственог објекта... која је остварена након ослобођења искључивом заслугом пок. др Светозара Живојиновића.²¹

Претходно је Милош Јанковић детаљно упознао др Живојиновића са предратним напорима стручњака на испитивању ових лековитости Игала. Наводећи очеве интенције при изградњи хотела «Игало», у свом писму²² Милош истиче: «Али сви ми којима је Игало било 'на срцу' гледали смо његову будућност првенствено у банском туризму. За лековитост 'блата' и минералне воде знало се одвајкада. Људи су долазили и на примитиван начин мазали се блатом и сунчали. Балнеолошког испитивања није било, све док није мој пријатељ Душан Мариновић заинтересовао професоре Београдског универзитета, лекаре др Луковића, др Игњатовског, др Шчербакова и др Дагољуба Јовановића. Ови познати професори радо су се одазвали позиву Душана Мариновића, који је тада био наш конзул у Милану и дошли у Игало, те професор др Луковић донео је потребне справе за ово испитивање 'блата' (...), па је специјалним цевима, 'сондама' (које су се и уздуж отварале), вадио 'блато'. Те сонде смо посађивали на различите локације на обали, на суторинској и на игалској плажи, те извлачили их, пуне блата. Затим се то блато

²⁰ Др Светозар Живојиновић, Физијатријски погешнијал Игала и смернице аз даљи развитак и изградњу Завода за физикалну медицину и рехабилитацију, Херцег-Нови, 1967, 14, оригинал се налази у библиотеци бив. Завода.

²¹ Светозар Клицов, изјава, наведена под тач. 16, архив «Игала».

²² Милош Јанковић, писмо из Чкага, марта 1987, у одговору на мој допис.

преносило у наше двориште и остављало на сунцу да се суши. Од блата је постајала фина сива и жућкаста прашина. Овај прах је др Луковић класифицирао по местима одакле је блато извађено, те унео га у собу и стављао у специјалне кутије са фото-ћелијама (плочама). Те кутије су се херметички затварале да светлост не дође на плоче (...). Након пола сата вратили смо се у собу која је била осветљена црвеним жаруљама и др Луковић је почео да развија фото плоче помоћу фото-киселина (хипосолфит). Тако је једну по једну развио и фиксирао све плоче. — Резултат је био драгоцен. Проф. Луковић је имао доказ да је блато радиоактивно, а интензитет се утврђивао накнадно у посебним лабораторијама од стране балнеолога и стручњака за радиоактивност у Београду и Загребу. Сва та испитивања су само потврђивала овај први налазак. Поносан сам и узбуђен и данас, после толико година да сам у неку руку сведок и помагач утврђивања огромне лековитости 'блата' игаљског. За мог оца Шпира, за читаву нашу породицу ти дани су били дани среће и радости. Одмах смо известили Душана Мариновића у Милано, који је делио нашу радост.

Тако је почело Игало да привлачи и наш свет и странце. Постепено се прилазило терапијама, наравно у почетку је то било доста примитивно, али већ је имало научно-медицински доказ о ефикасности лечења. Будућност данашњег Игала је тада почела: «Милош завршава писмо речима: «... често помислим да би мојим ногама, које посустају с годинама, игаљско блато много помогло. Али — далеко је...»

И др Живојиновић у наведеном раду бележи да је Душан Мариновић покренуо 1936. изградњу лечилишта у Игалу и добио «концесију за коришћење игаљских природних лековитих средстава у терапијске сврхе (...)», те да су «извршене хемијске анализе игаљског муља у лабораторијуму лечилишта у Вишију, у Француској (...)» и да је касније «у њему др Драгољуб Јовановић, проф. физике Београдског универзитета, установио и извесну количину радиоактивности (...)», те да је «непосредно пред други светски рат, било још покушаја за коришћење ових повољних могућности у Игалу».

Тек после овог рата коначно се приступило, најпре почстнички, остваривању замисли о оснивању Игаљског лечилишта, па је ондашња влада НР Црне Горе, као надлежна, донела решење о његовом оснивању. Лечилиште је почело са радом 1. 9. 1949, наравно, сходно тадашњим скромним условима. Те године, у новембру, Лечилишту је додељена зграда дотадашњег хотела «Игало». Из тог лечилишта израстао је садашњи гигант — Институт за физикалну медицину и рехабилитацију «Др Симо Милошевић», већ познат у целом свету.²³

²³ Поред наведеног рада др Живојиновића (фуснота 20), постоји обимна литература о овом лечилишту. Биће довољно да се наведе брошура др

Речено је већ да је изградња италијанске станице подморског кабла Тунис — Игало такође допринела развоју туризма, а у сарадњи са породицом Јанковић и њеним хотелом, у коме су становали француски службеници овог кабла. Један од њих, Жорж Катено (George Cateno), оженио се Милошевом сестром Зором. Кабл је изграђен 1936, а свечаном пуштању у рад присуствовали су у Игалу оба министра птт, француски и југословенски. Био је директна веза Београда и Париза, не само за трговинско-привредне потребе, већ и за ондашње политичко-војне интересе оних двеју држава. Дневни промет је износио око 500 телеграма (!). — Нема сумње да су рад ове станице, те живот запослених, а нарочито њихова веза са домовином, доста доприносили развоју Игала.²⁴

Напоменимо на крају да Шширо и Нико имају многобројно потомство, али на Игалу живе, у згради својих предака, само Шириова кћер Нада и њена кћер Вера Тодорић, професор математике, негујући наследну бујну вегетацију, коју су поморци доносили једрењацима из далеких крајева.

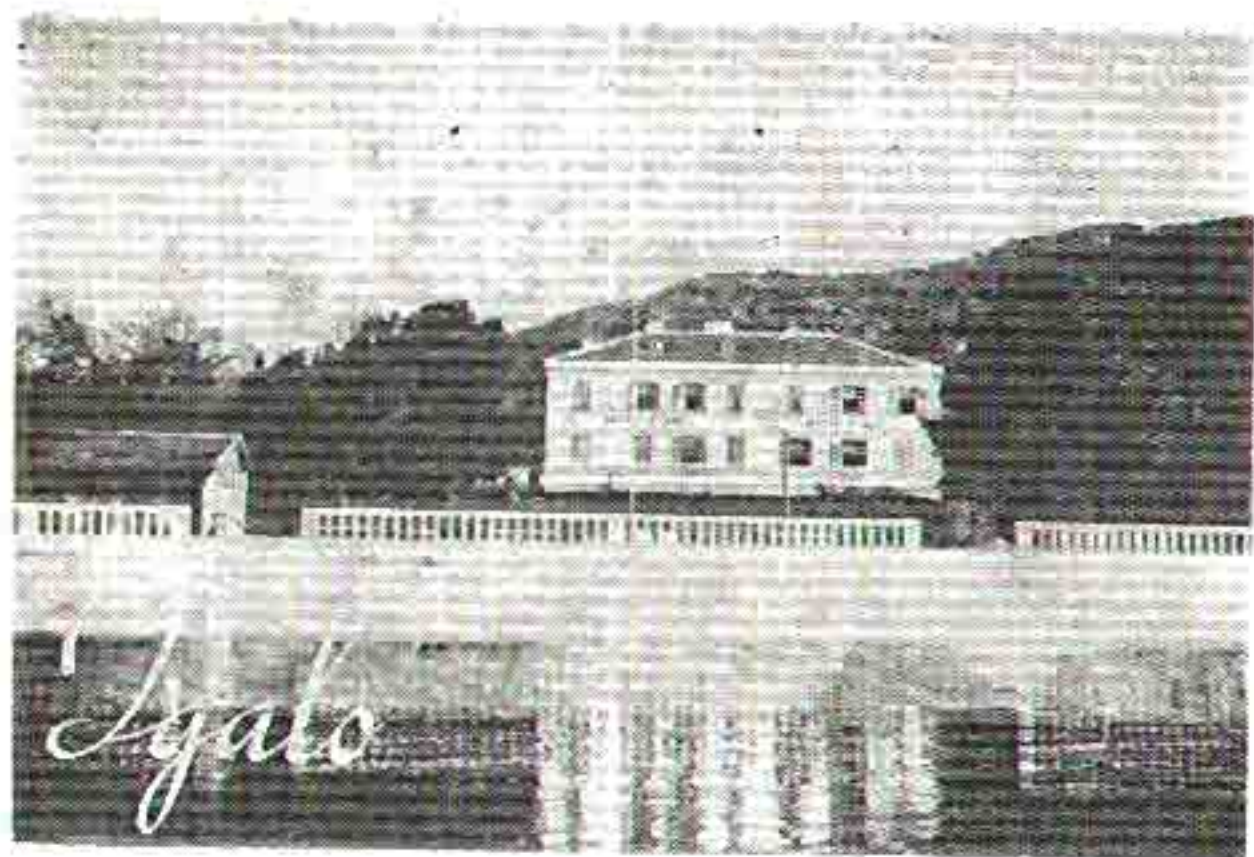
Милутина Живковића и др Милана Обрадовића, Институт за физикалну медицину и рехабилитацију «Др Симо Милошевић», «Просвета», Београд, 1978, као и «Бока» 10/11, 1979, у којој је објављено више стручних реферата са симпозијума О природним богатствима Бокс Которске и туризму, одржаног 1979, у «Хотел плажи», у Херцег-Новом. Поменимо само неколико: Др Вукашин Михајловић, Физичко-хемијска својства и терапијска примена италијанског лековитог муља; др Даница Мрђен, Хипертензија и климатски фактори Бокс Которске; др Милан Обрадовић, Минерална вода «Италијанка»; проф. др сци Војислав Даниловић и проф. др сци Милутина Живковић, Климатски фактори Бокс Которске и бронхијална астма; др Момчило Богосављевић, Хелпотермички услови Бокс Которске од значаја за туризам, итд.

Напоменимо овом приликом, да би било пожељно да Институт на згради своје I фазе постави бронзану или мермерну плочу (таблу) са — отприлике — натписом, да је на том месту Шширо Јанковић сазидао 1928. први хотел «Игало», у коме је зачета туристичка привреда Игала, као и прва научна испитивања лековитости суторског муља и минералне воде «Италијанке».

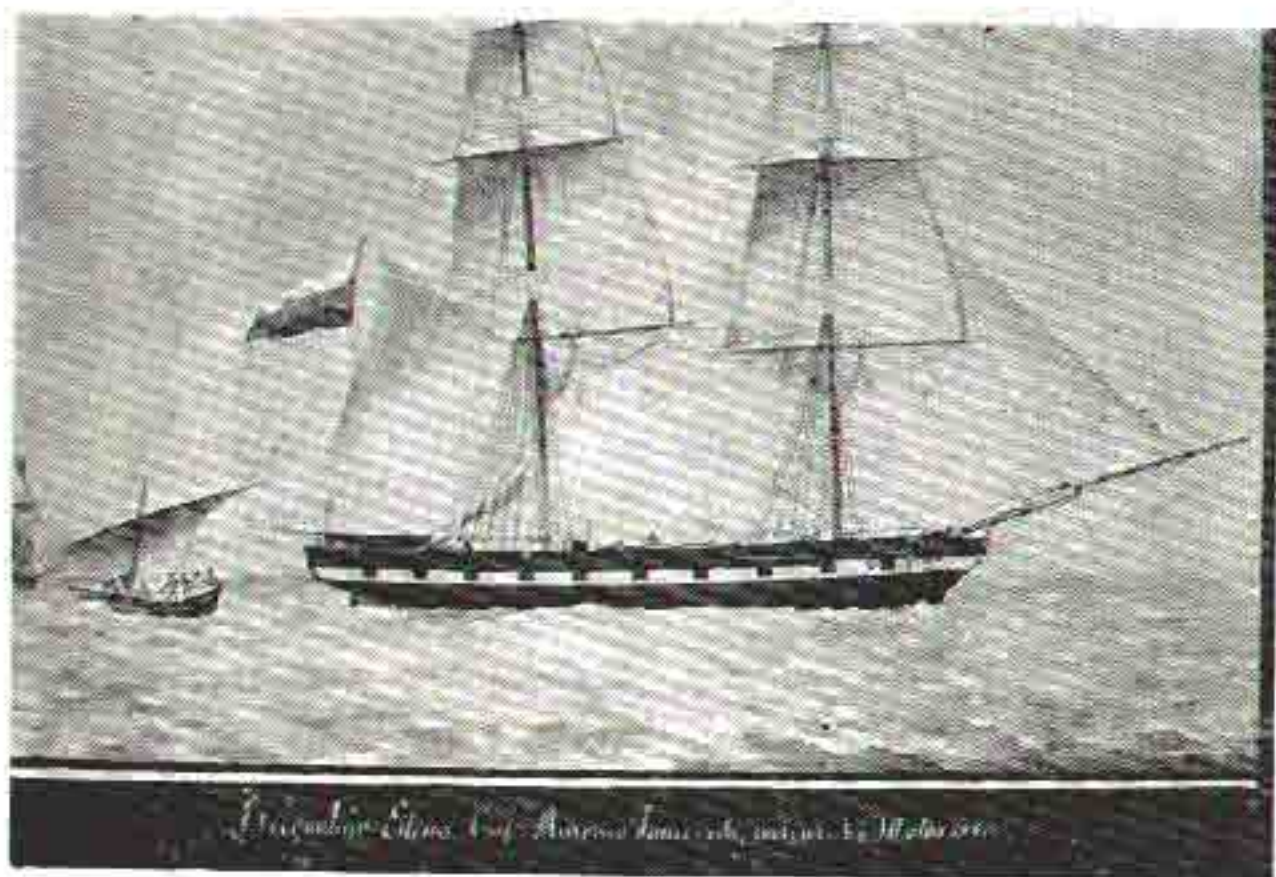
²⁴ Као тач. 16, где су наведена сећања живих Италијана. Наведимо на крају и сећања Александра-Леса Доклестића, да су још 1926. долазили у Игало Чеси, у намери да «граде хотел и друге објекте, а била је у свиделници и изградња бање, али није било разумевања код ондашњих власти. Чеси су касније саградили хотеле у Кунарима...» — Лесо се још сећа, да су тих година у Игалу постојале трговине Крета Петијевића, Мића Доклестића, Благоја Радовића, Ђуба Шабовића, Јова Шабовића, Душана Прњата, па угоститељске радње Бурга Лепстића, Сава Стијепчића, Николе Коњковића, Ника Џањковића, Тома Паријеза, те подрум вина Бурга Бурића, а посебно истиче хотелијерство Јанковића, затим наводи занатлије Стева Ненадовића, Божа Ломбардића, Илију Бурића, Мића Бурића, Мата Сенића и Јохима Кутијаро; даље наводи пекаре Шшира Коњковића и Артемија Попова, те месара Душана Прњата и млинове Станишића, Шабовића, Вучковића и Јакшића.

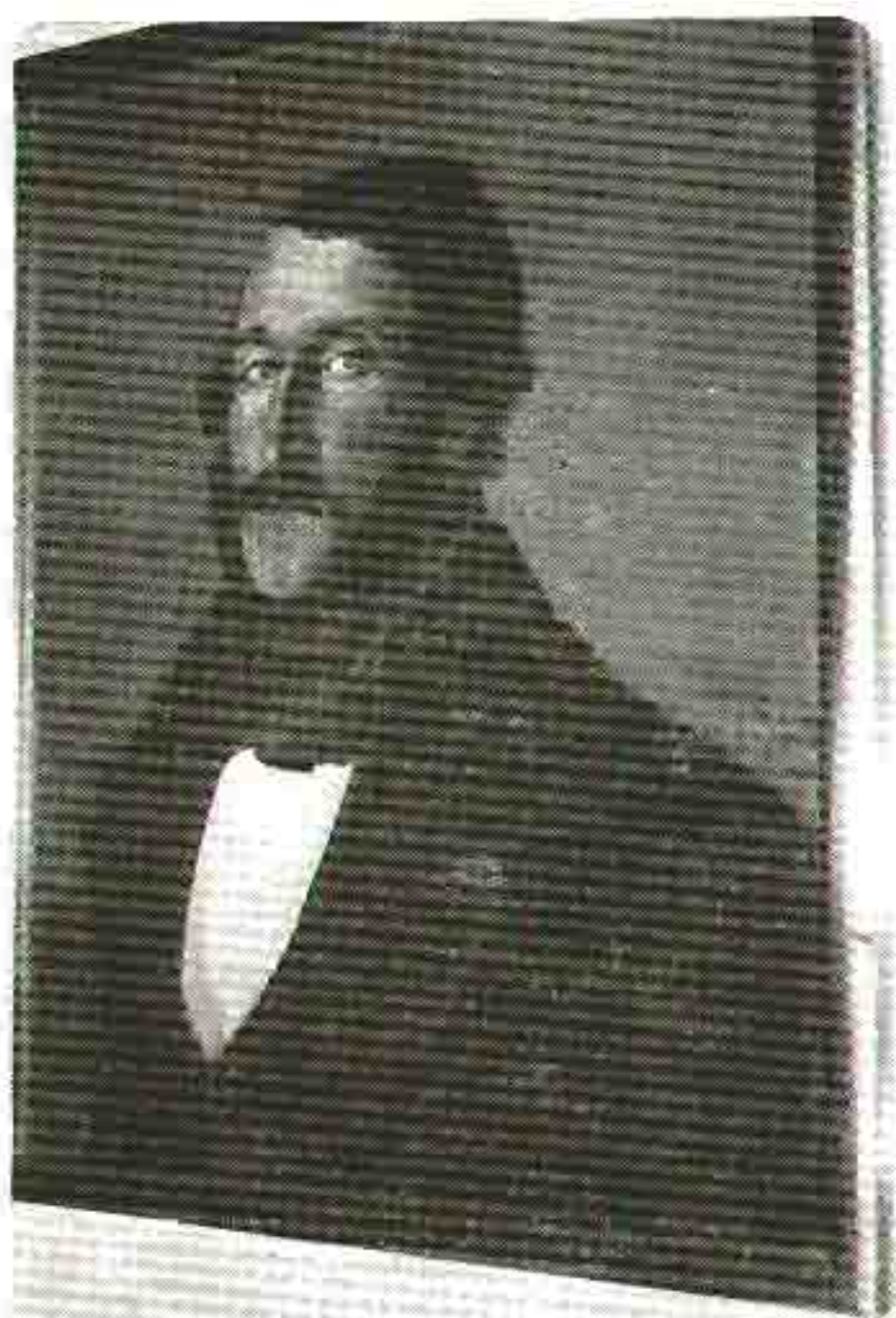
Александар Јанковић

Хотел Италио 1929.

Бригантина «Елена»

Антоније Јанковић

Шмуел Яакобсон

Summary

THE JANKOVICS OF IGALO AND THEIR CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF THEIR NATIVE REGION

Jovan NAKICENOVIC

Historians mention the Jankovići among the earliest seamen of Topla. Their sailing-vessels sailed since remote times around the Adriatic, Mediterranean and Black Sea, and particularly in the 19th century, playing with the other Bay-of-Kotor seamen an important role in the development of the Black Sea region of the imperial Russia; until the steamers put an end to the use of sailing-vessels. Most of the fine Jankovići's clippers had our national names («Elena», «Nadežda», «Velimir», «Vuk»...).

In the beginning of this century the Jankovići joined the quickly developing steam-shiping business. Spiro Janković (Igalo 1876—1934) became a clerk in the «Navigazione Libera Triestina», and then the administration director of the same, keeping that position till 1928 when he was made to leave Trieste because of the fascist pressure. Spiro was also one of the founders and the president (1917) of our steam-shiping company «Oceanija» in Trieste, that was moved to Sušak also because of the fascists (1926). Spiro's brother Niko Janković (1870—1936) was the deputy manager of «Oceanija» to his death. They eagerly helped the Bay-of-Kotor people to get jobs in both companies. Niko was the master of the Dubrovnik steamship «Epidauro» in 1893, and from 1905 to 1911 he was in command of the «Rumija», the yacht of Nikola the King of Montenegro.

As soon as he returned to Igalo, Spiro became one of the founders of the steam-shiping company «Boka», obtaining for it three ships for coast voyages («Bistrica», «Morava», «Sitnica»).

Owing to Russian refugees the first attempts of tourist trade were made in Igalo; soon Niko and Spiro Janković started developing it and contributed to the growth of tourism in Igalo by building the Hotel «Igalo» (1928), and by establishing the Society «Tamaris» the aim of which was to arrange and decorate Igalo; the founder Niko and Spiro's son Miloš were among the most active members.

Spiro and Miloš initiated the first attempts of the scientific research of the healing mud at the mouth of the stream Sutorina, and the mineral water of Igalo, the source of which is at the foot of the nearby hill Kobilica and that had been used up to the time by people to cure rheumatism and digestive disorders. After Spiro's death Miloš invited the medical scientists, doctors Luković, Ignjatovski, Scerbakov and Jovanović of Belgrade University to carry on the research. Offering them the necessary help he contributed to the scientific study of the mud and mineral water of Igalo which proved the radioactivity of the mud and healing properties of the mineral water. The scientific work was continued by doctor Svetozar Živojinović (1936), who began the scientific application of this natural treasure using the premises of the former Hotel «Igalo» from which the present world-wide known, huge Institute for the Physical Medicine and Rehabilitation developed, as well as the complete modern tourism and growth of Igalo.